

2. Регіональна програма інноваційного розвитку Львівської області: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.inet.lviv.ua/wp-content/uploads/2013/01/FilePath_48.pdf

Науменко Ж.Г.

аспірантка

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

ПРОБЛЕМА «ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЯ» У ДИСПРОПОРЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Проблема «центр-периферія» розглядається багатьма дослідниками в соціальній, економічній, політичній та географічній сферах. Проблема «центр-периферія» в різні роки та в різних сферах займалися такі вчені: геополітика – В.А. Колосов, Н.С. Мироненко, Х. Дж. Маккіндер, К. Хаусхофер, Н. Спайкмен, Д. Майнинг, В.П. Семенов-Тян-Шанский, Е. Валлерстейн, К. Терлоу, та інші; регіональний розвиток – У. Ізард, А.І. Трейвиш, М.Д. Шаригін, Дж. Фрідман та інші; просторовий аналіз – П. Хагетт, В. Кристаллер, Б. Родоман та інші. Таке різноманіття дає можливість більш детально та багатогранно розглядати проблему нерівномірного розвитку центру та периферії в регіоні. Визначення та аналіз регіону за моделлю «центр-периферія» надає змогу краще зрозуміти структурно-функціональні особливості регіону та перспективи розвитку. Для того, щоб підняти рівень регіональної політики необхідно виділити систему центрів, визначити їх функціональну та територіальну ієрархію, виділити зони та ступінь впливу на ті чи інші сфери діяльності. Зокрема, це надасть змогу більш ретельно розробляти програми розвитку та підвищить якість моніторингу і оцінки соціально-економічного стану регіону.

Вперше основні положення теорії «центр-периферія» були закладені геополітиком Х. Маккіндером. Розвиток даного підходу продовжив розвивати у своїх працях К.Хаусхофер. Концепція «центр-периферія» відобразилася на розробці теорії світових систем І.Валлерстайна. Вчений ввів поняття напівпериферія, що розглядається як проміжна ланка між центром і периферією, поєднуючи риси і того, й іншого. Напівпериферія являє собою стабілізуючу базу функціонування системи, тобто напівпериферія експлуатується центром, і в свою чергу експлуатує периферію.

Потенціал теорії «центр – периферія» дозволяє використовувати її положення при постановці різних завдань політичного, соціального та економічного аналізу на всіх рівнях ієрархії територіальних систем. Якщо спочатку концепція «центр – периферія» розвивалася, як геополітична, і використовувалася для аналізу глобальної системи, то з другої половини ХХ століття вона стала знаходити місце у вирішенні питань регіонального рівня, що відносяться до аналізу системи регіонального утворення соціально-економічних відносин [1].

Джон Фрідманн на базі геополітичної моделі «центр-периферія» сформулював теорію регіонального розвитку. Відповідно до цієї концепції, нерівномірність економічного зростання регіональної системи і процес просторової поляризації неминуче породжують диспропорції між ядром і периферією. Периферія не є однорідною, вона підрозділяється на внутрішню, яка тісно пов'язана з центром, та зовнішню, на яку центр практично не впливає. Характер взаємодії між центральними і периферійними структурами визначається напрямками інформаційних, капітальних, товарних та інших потоків, а генерування, впровадження та дифузії нововведень є по своєму тією рушійною силою, яка забезпечує постійний розвиток і відтворення системи відносин «центр – периферія».

Зауважимо, що закономірністю функціонування ієрархічних просторових структур типу «центр – периферія» є збереження певної поляризації географічного та економічного простору, яка відтворюється незважаючи на застосування адміністративних, економічних, соціальних, політичних заходів з нівелювання регіональних контрастів. Разом з тим наголосимо, що ігнорування регіональних диспропорцій і нарощування соціально-економічного, демографічного, ресурсного дисбалансів може значною мірою загальмувати суспільний розвиток України та її інтеграцію у світовий простір. Об'єктивні механізми відтворення центр-периферійних контрастів і неминучості існування міжрегіональних та субрегіональних диспропорцій мають три складові: природно-ресурсну, соціально-економічну і соціально-психологічну (ментальну). Соціально-економічний механізм, що полягає у дифузійному характері нововведень з їх «хвильовим» поширенням в межах окремих регіонів, є базовим, природно-ресурсний – відіграє вирішальну роль на перших етапах поляризації суспільного простору, а ментальний певним чином «консервує» периферійність [2].

Диспропорційний розвиток регіону в першу чергу передбачає значні нерівності внутрішньо регіонального розвитку. Однією з багатьох причин може бути диспропорційність розвитку центру та периферій, яка відображається на багатьох показниках регіону. Для прикладу розглянемо Одеську область. Інвестиції в основний капітал у м. Одеса перевищують цей показник у всіх районах області. Різниця варіюється від найбільшої, яка складає 99,73%, у Ананьївському районі та найменша – 91,24%, у Овідіопольському районі. Найбільша середньомісячна номінальна заробітна плата працівників у м. Южне, яка складає 5178 грн. Але якщо порівняти цей показник у м. Одеса з районами, то виходить, що єдиним районом де середньомісячна заробітна плата вище – Комінтернівський район [3].

Таким чином, можна сказати, що центр в Одеській області доволі розвинутий, виділяються також недостатньо сильні напівпериферії та слабкі периферії. Диспропорційність розвитку територій в Одеській області є наглядним прикладом того, що регіональна політика є недостатньо розвинутою та потребує впровадження більш ефективних та дієвих механізмів регулювання.

Можна відзначити, що для подолання територіальних диспропорцій систем «центр-периферія» необхідний ряд заходів, таких як:

- встановлення державного замовлення на виробництво і поставку найважливіших інвестиційних матеріальних ресурсів для периферій;
- використання централізованих коштів, що виділяються для інвестиційної підтримки периферійних районів, переважно на розвиток конкретних і суворо обмежених за кількістю пріоритетних соціально-економічних об'єктів;
- розвиток місцевої соціальної та виробничої інфраструктур для периферій, створення сприятливих умов для удосконалення галузей життєзабезпечення населення, регулювання числа робочих місць.

Також необхідно налагодити механізм фінансування, в першу чергу інноваційної діяльності, налагодити процес поширення інновацій від центру до периферій, удосконалити механізми зворотного зв'язку та механізм адаптації. Усе це дозволить комплексно вирішувати питання інноваційного оновлення периферійних регіонів.

1. Панасюк М.В., Руденко А.В. *Определение системы «центр-периферия» региона. [Електронний Ресурс] : Казанский экономический вестник. – Казань, 2002. – № 3. – С. 23-32. — Режим доступу до статті : <http://kpfu.ru/docs/F655736928/PanRRud.pdf>*

2. Пилипенко І. *Сучасні напрямки та підходи нівелювання диспропорцій територіальних систем «центр-периферія». [Електронний Ресурс] : Часопис соціально-економічної географії. – 2009. – Випуск 7(2). — Режим доступу до статті : http://www.geograf.com.ua/pdf/chseg/2009/7/10_Pilipenko_chseg_2009_7.pdf*

3. *Статистичний щорічник Одеської області за 2011 рік. – Одеса, 2011. – 539 с.*